

MAKTAB YOSHIDAGI BOLANING NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Nodirova Sarvinoz Ne'matjon qizi

Farg'ona viloyati Quva tuman 50-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda bolalar og'zaki nutqini rivojlantirishda o'yin, ota onaning o'rni haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: polisemiya, semantik soya, ijodiy tafakkur, anatomik-gimnastik mashq.

Maktab yoshdagi bolaning nutqini rivojlantirish uchun asosiy o'yin vazifalaridan biri bu bolaning so'zlarini boyitish, tushunchalarni o'zlashtirishda, ishlatilgan so'zlarning polisemiyasini va ularning semantik soylarini tushunishda. O'yinlarda bolaning nutq faoliyati rivojlanadi, ona tiliga qiziqish va e'tibor tarbiyalanadi shu tariqa bola to'g'ri va ifodali so'zlashga o'rgatiladi. Birinchi sinfga borgan bolaning so'zlarni to'g'ri talaffuz etishida o'qituvchining xizmati katta. Bolalarning barchasiga tushunarli, shevalardan foydalanmay sof badiiy nutqda dars jarayonini olib borishni talab etadi. Ma'lumki, mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi, ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi usullarni qo'llab, bolalarga chuqur bilim berish maktab ya'ni boshlang'ich ta'limning asosiy vazifasidir. Mazkur vazifani amalga oshirish uchun yangi pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayoniga olib kirildi. Boshlang'ich maktabda nutqni rivojlantirish muammosi eng muhimlaridan biridir. Obrazli, sinonimlarga, qo'shimcha va tavsiflarga boy, bolalar nutqi bugungi kunda kam uchraydigan hodisadir. Bola uchun esa yaxshi nutq muvaffaqiyatli o'rganish va rivojlanishning kalitidir. Afsuski, shuni ta'kidlash kerakki, ko'plab bolalar nutq darajasi past bo'lgan holda o'qishga keladilar, gapni to'g'ri qurishni bilmaydilar, monolog gapirmaydilar, noto'g'ri talaffuz, keyin esa imlo bilan bog'liq suhbatda xatolarga yo'l qo'yadilar. Ko'pincha ularning nutqi lakonik, quruq, tasvir va yorqinlikdan mahrum. Aniq va grammatik jihatdan to'g'ri gapirishga, puxta

o'rgatilgan ovozga ega bo'lishga, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda ifodalay olishga, o'z his-tuyg'ularini turli intonatsion vositalarda ifodalay olishga o'rgatish, nutq madaniyatini kuzatish va so'zlash qobiliyatini rivojlantirishdir. Demak, o'quvchilarni o'qitishning hozirgi bosqichidagi eng muhim vazifalardan biri nutq faoliyatini rivojlantirishdir.

Shuning uchun o'qituvchi oldida bolalarni so'zni his qilishga, gaplar tuzishga, matnni (mavzu, g'oya, tuzilish) tushunishga o'rgatish vazifasi turibdi. Bu muammoni faqat ona tili, adabiyot, o'qish darslarida emas, balki boshqa darslarda ham, sinfdan tashqari vaqtlarda ham hal qilish kerak. Og'zaki va yozma nutq ko'nikmalari bolada ko'plab omillar ta'sirida shakllanadi. Shuning uchun bolalarning nutq faolligi, muloqot qilish, o'z fikrlarini ifoda etish uchun sharoit yaratishda juda muhimdir. Talabalar nutqini turli til vositalari bilan boyitish, nutqdagi kamchiliklarni oldini olish va bartaraf etish, talaffuz me'yorlari va nutq vositalarini o'zlashtirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich qismi hisoblanadi. U bolaning sog'lom va rivojlangan shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlab, o'qishga bo'lgan ishtiyoqini uyg'otib, tizimli o'qitishga tayyorlab boradi. 6-7 yoshgacha bo'lgan maktabgacha ta'lim davlat va nodavlat bolalar maktabgacha ta'lim muassasalarida va oilada amalga oshiriladi. Maktab ta'limning maqsadi - bolalarni o'qishga tayyorlash, bolani sog'lom, rivojlangan, mustaqil shaxs bo'lib shakllantirish, qobiliyatlarini ochib berish, o'qishga, tizimli ta'limga bo'lgan ishtiyoqini tarbiyalashdir. Bolalar nutqini o'stirish orqali ularning nutq a'zolarini anatomik-gimnastik mashq qildirish orqali nutqning ravon tushunarli bo'lishini ta'minlaydi: bolalar tafakkuri, aqliy faoliyatini rivojlantiradi, ularda nutq odobi, ma'naviy barkamollikni shakllantiradi. Chunki yaxshi rivojlangan nutq tushunarli ta'sirchan bo'ladi, bola o'z nutqini tuzatib boradi. Nutqni rivojlantirish nafaqat bolani atrof-olam bilan tanishtirish tomoni, balki umumiy psixik rivojlanish ustuni hisoblanadi. Bola nutqining rivojlanishi umuman shaxsni va shu bilan birga barcha psixik jarayonlarni shakllantirish bilan bog'liqdir. «...Tilni egallash jarayoni -bu faqat shunchaki bilimlar, mahorat hamda ko'nikmalarni berish jarayoni emas. Bu eng avvalo tarbiyadir. Qalbni tarbiyalash, aqlni tarbiyalash, fikrlar tuzishni shakllantirish,

inson ruhiy qiyofasining eng nozik qirralariga chidam bilan ishlov berishdir» (K.D.Ushinskiy). Shuningdek bolaning nutqidagi kamchiliklarni faqat o'qituvchi yoki, ota-onaga bog'liq emas.Oila, maktab hamkorligi yaxshi yo'lga qo'yilgandagina, bolada ijobiy o'zgarishlar kuzatsak bo'ladi. Bundan tashqari har bir oilada badiiy adabiyotga qiziqish ortgandagina, jamiyatda o'sish va rivojlanish sezilarli darajada o'z kuchini ko'rsatadi. Inson ma'naviyatli va madaniyatli bo'lib tug'ilmaydi, u bilim olish jarayonida shakllanadi. Bizning oldimizda turgan eng katta masalalardan bir esa, o'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama kamol topgan shaxs sifatida tarbiyalanishi uchun qo'limizdan keladigan barcha ezgu ishlarni qilishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.M.Qodirova. O'zbekiston bolalar bog'chalari va maktablarida bolalarga 5-6 yoshdan boshlab rus tilida dialogik nutqni o'rgatish. -T.: O'qituvchi, 1993.
2. Babaeva D.R. Nutq o'stirish metodikasi. O'quv qo'llanma. - T.: TDPU, 2016.
3. F.R.Qodirova. R.M.Qodirova. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ikkinchi tilni o'rgatish metodika

